

MARION BLOEM

de

smaak

van

het

onbekende

rotterdam festivals

de

van

onbekende

rotterdam festivals

CIP gegevens

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

De smaak van het onbekende/

Marion Bloem

Uitgave

Stichting Rotterdam Festivals 1995

ISBN 90 - 75229 - 02 - x

Vormgeving

Limage Dangereuse Rotterdam

Copyright Marion Bloem,

Amsterdam 1995.

Stichting Rotterdam Festivals

William Boothlaan 4

3012 VJ Rotterdam

tel. 010 4332511

fax 010 2131160

de

smaak

van

het

onbekende

voorwoord

Vorig jaar publiceerde stichting Rotterdam Festivals het boekje 'Van stedelijkheid en stedelijke festivals' waarin prof. A.C. Zijderveld de relatie tussen stedelijke evenementen en de stad waarin zij plaats vinden onderzocht. Het boekje werd binnen en buiten Rotterdam gewaardeerd en de International Festivals Association beloonde het initiatief op haar jaarlijkse conventie zelfs met een prijs.

In 1995 zal Rotterdam Festivals veel aandacht schenken aan de veranderende bevolkingssamenstelling van de stad, en de daardoor toenemende diversiteit van het cultuuraanbod. Daarom verschijnt nu 'De smaak van het onbekende' waarin Marion Bloem op zoek gaat naar kwaliteit, potentie en culturele diversiteit.

marion bloem

Wij hopen dat haar visie op dit onderwerp opnieuw een zinvolle bijdrage levert aan de discussie over de plaats en functie van culturele activiteiten in de stedelijke samenleving.

februari 1995

Rotterdam Festivals, Johan Moerman

Ze doopt haar rechterhand kort in een bord met water, schept met haar linker een lepel kleverige bananenpuree in de palm van haar rechter, kneedt er met de natte vingers een bal van, en zegt: „Ik kon geen andere manier bedenken om ze allemaal tegelijk rond de tafel te krijgen.“ „Ze zouden voor je zesenvetigste verjaardag heus ook wel op komen dagen.“ Michael, Brenda's negentienjarige zoon, trekt demonstratief zijn winterjas aan. „Nu kun je er zeker van zijn dat geen man je nog wil.“ Ze bekijkt haar zoon, zoals hij met zijn handen in de zakken van de gevoerde suède jas, wijdbeens, de keuken van hun appartement in beslag neemt. Michael hoopt nog altijd dat ze een man in huis brengt. Met zijn eigen vader heeft hij nauwelijks contact. De ogen en de scherpe neus heeft hij van hem, net als de zware wimpers, en die woede, die spontaan opvlamt.

Ze heeft haar zoon geleerd dat hijzelf verantwoordelijk is voor de kwaadheid die hij voelt, en niet de ander op wie de woede gericht is. Het enige in de opvoeding waar ze echt trots op is, is dat ze hem heeft bijgebracht hoe verademend het kan zijn af en toe om je eigen drift te lachen.

Michaels groene ogen staan fel in zijn bruine gezicht. De donkere wenkbrauwen zien er streng uit, zijn voorhoofd is gefronst, maar haar kuiltjes in zijn wangen en haar Creoolse lippen houden zijn gezicht goedmoedig. Met links snippert ze de bacalau die, ontdaan van vel en graten in een zeef ligt uit te druipen, terwijl ze met rechts de bal met bananenpuree in een bord plat drukt, en hem met haar vochtige vingers plet. Er gaan wat snippers van de vis op de bodem van puree. Terwijl ze beide handen even in water dompelt vraagt ze: „Doe je nog wel de tafel voor me? Ik wil van de twee langwerpige tafels een grote vierkante maken. Mijn gasten moeten elkaar in de ogen kunnen zien.“

„Hoeveel mensen heb je uitgenodigd?“

„Zestien, maar Geoffrey heeft afgebeld omdat hij moet repeteren voor zijn première.“

„Heb je Geoffrey gevraagd? “

„Ik kon hem echt niet overslaan. De directeur van de Culturele Raad en het hoofd van het Theatercentrum zouden verbaasd naar hem geïnformeerd hebben.“

„Waarom wil je die mensen allemaal tegelijk aan tafel?“

„Ik weet het niet, Michael, maar ik heb gedroomd dat ik het moet doen. 'Kook het allerlekkerste eten van de wereld, nodig de mensen uit met wie je werkt en met wie je begaan bent, masseer hun nek, maak ze week door wijn en knoflook, was hun monden met keksie koekoe, en ze zullen zich als baby's nestelen in elkaars en jouw woorden,' zei mijn Javaanse oma in mijn slaap.“

„Je bent knettergek.“

Hij zucht, trekt zijn jas uit, en werpt hem op de granieten vloer. Zijn schoenen had hij nog niet aangedaan. Alsof hij haar gedachten raadt zegt hij: „Laat je straks de wethouder en de museumdirecteuren ook hun schoenen bij de deur uitdoen?“

„Natuurlijk,“ zegt ze vlug, maar hij ziet in haar ogen dat ze het nog niet weet.

„Dan mag je ook wel droge wollen sokken voor ze klaar leggen. Het sneeuwt buiten.“

Terwijl ze haar zoon hoort stommelen met stoelen en tafels vult ze de ene na de andere pureebol met vis. De verse selderij en koriander zijn goed in de bananenpuree ingetrokken en de geur doet haar watertanden. Banana fritas is haar lievelingsgerecht, en daarom het meest geschikt om de avond mee te beginnen. „Wat ruikt het heerlijk,“ zal Meral zeggen. En haar doorgaans zo stroeve houding zal meteen gebroken zijn. En Frans, gaar van de besprekingen omtrent het grote jaarlijkse festival, zal zich meteen op de bank naast een gevulde schaal nestelen. Zij zal de tijd heb-

ben ieder persoonlijk op zijn gemak te stellen, en degenen die elkaar nog niet kennen de gelegenheid bieden elkaar van een afstand te bekijken. Hier en daar, quasi toevallig, heeft ze catalogi neergelegd van de bevriende kunstenaars die vanavond aanwezig zijn, de open haard brandt, en ze zal de sonates van Chopin opzetten omdat die niet dwingen tot luisteren.

Tien flessen Californische Chardonnay moeten voldoende zijn voor bij de fritas. Een gekoelde fruitige droge witte wijn past er het beste bij, want de fritas zijn door de knoflook en cayenne pittig en de bacalau is vrij zout. Twee glazen per persoon zullen er minimaal gedronken worden, de tongen raken los, en iedereen zal zich na de lange werkdag en de vermoeiende rit door het drukke stadsverkeer kunnen ontspannen.

De fritas serveert ze gearneerd met schijfjes carambola. Als ze ooit in de gelegenheid komt haar gedichten te publiceren wil ze het onder het pseudoniem Prima Carambola doen, een naam die ze heeft bedacht toen ze in Suriname als meisje het sap van de geurige gele kwetsbare vrucht bij elk hap langs haar vingers naar haar pols voelde glijden. Er was geen wijn meer nodig als ze het gezelschap in een tropische hitte meteen bij het binnenkomen kon verwennen met de rijpe carambola. Het sap gleed niet op het schone witte overhemd van de altijd even correcte maar onhandige Jan en Marc, maar langs hun blote armen in de korte wijde mouwen van hun bontgekleurde katoenen blouse tot in hun oksels. Ze zou niet zoals Christus hun voeten wassen, maar hen het sap van de armen likken, haar tong koel dankzij ijsblokjes die ze tussen haar tanden fijnknarste.

Helaas is de carambola die je hier kunt krijgen stevig, vlezig, lichtgroen, zonder sap en zonder smaak. Je kunt er wel flinterdunne plakjes van snijden, die, als je ze insmeert met een eerste kwaliteit palmolie, in elk geval de indruk wekken sappig te zijn. Bram zal een schijfje pakken, en het na een eerste hap in de open haard proberen weg te moffelen. Hij is, als stafmedewerker allochtonen bij de Culturele Raad, de man vol goede

bedoelingen die zich tegelijk echter met moeite los kan maken van wat hij gewend is. Zijn kwetsbare gezicht zegt eigenlijk altijd: „Ik wil ervan houden, maar het lukt me niet.“ Ze zal even naast hem zitten, en aan zijn zucht naar suiker tegemoetkomen door de carambola in poedersuiker te wentelen voordat ze een schijfje tussen zijn lippen duwt.

Marc zal de vrucht niet aanraken, maar hij zal wel verrukt zijn van de fritas. Bereisd als hij is omdat hij als directeur van het Centrum voor Hedendaagse Kunst zijn kunstenaars ver van Nederland opzoekt, bekent hij dat hij de fritas nergens ter wereld zo lekker heeft gegeten. Hij herkent en erkent de kwaliteit van de bacalau, zal proeven dat ze de beste oliën heeft gebruikt, en heeft oog voor de bosui-stengels die ze over de lengte in zeer fijne delen heeft gesneden, en vervolgens in een schaalje met koud water heeft laten krullen. Marc weet dat de carambola die hier te krijgen is nog niet een tiende is van wat hij in het land van oorsprong kan zijn, en neemt op geen enkele manier genoegen met minder. Dat is wat ze in hem waardeert, maar wat haar ook verontrust. Het is een opvatting die blind maakt, die zoals het hakmes van de tuinman een ficus de groei-richting af kan dwingen inplaats van de natuur zijn gang te laten gaan, met takken alle kanten op, ook opnieuw de aarde in, of verstrikt in zijn eigen wortels, als de boom dat wil.

Iris, al zeven jaar directeur van de Stadsschouwburg, zal minstens twee schijfjes van de carambola opeten, ze met gefronste wenkbrauwen proeven, peinzend boven het zware montuur van haar opvallende bril uitkijken, en zich afvragen waarom de vrucht zo vettig voelt. Als ze hem niet lekker vindt zal ze denken dat het komt doordat ze niet gewend is een dergelijke vrucht te eten. En misschien probeert ze er nog enkele, likt haar vingers erbij af, en besluit: „Het is even wennen, maar het is een heel apart gevoel in je mond.“ Alleen wanneer een van de kunstenaars - als ze maar niet laten afweten - zou verklappen dat deze carambola niet te eten is ver-geleken bij die van Suriname zal ze hardop durven toegeven dat hij niet is wat ze hoopte.

Dat de vrucht nauwelijks smaak heeft zal Alfons juist prettig vinden in combinatie met de sterk gekruide banana fritas. Maar Alfons, die sinds kort directeur is van Theatercentrum de Cirkel, is opgegroeid in een wijk tussen Surinamers en kent bijna alle traditionele gerechten. Hij zal beseffen dat het gaat om de afwisseling, en dat de kruidige fritas vraagt om de carambola, en dat de carambola dient om de mond weer te openen voor de fritas. Het kortzichtige van Alfons is echter dat hij altijd even wil laten weten dat er in die en die soep oorspronkelijk varkensvlees moet, en dat zus en zo eigenlijk...

Er is maar één manier om haar kwaad te krijgen, en dat is een aanmerking hebben op haar kookkunst. Waar zij zich in de afgelopen twintig jaar meer dan in wat ook gespecialiseerd heeft is in de kookkunst, maar vooral hoe je de traditionele kookkunst kunt aanpassen aan moderne kennis over wat gezond en lekker is. Ze is een geoefende kokkin om een gerecht zo te maken dat het smaakt en in je mond voelt zoals het eeuwenlang hoort te zijn, maar dat de ingrediënten geheel anders kunnen zijn dan volgens de traditie vereist is.

Het begon doordat aanvankelijk, toen ze vijfentwintig jaar geleden hier kwam, nog niet alle ingrediënten te krijgen waren. Je moest constant improviseren, en uitproberen hoe je belangrijke specerijen, vruchten, en groenten kon vervangen zonder dat je het gerecht onrecht deed. Nu alles verkrijgbaar is heeft ze andere motieven om een gerecht volgens eigen ideeën klaar te maken. Liever eet ze vis dan vlees, ze gebruikt gezonde olie, speklappen laat ze graag helemaal achterwege, en als het even kan vermijdt ze varkensvlees.

Haar ex-man waardeerde dat in haar, misschien het enige waar hij lovend over was. Elke maaltijd prees hij haar vanwege haar kookkunst, terwijl hij geen goed woord over had voor haar baan als marketing-adviseuse. Ze werkte toen nog bij een Japans bedrijf, en deed daar de public relations. Michael zat op de crèche van het bedrijf tussen Japanse kinderen,

en leed volstrekt niet onder haar baan, maar haar ex ergerde zich aan haar inzet en gedrevenheid. Als ze zingend thuiskwam dacht hij dat ze een andere man had leren kennen. Ze moest haar levenslust in toom houden omdat hij er iets achter zocht.

Speciaal voor hem heeft ze zich in de Armeense keuken verdiept. Vaak maakte ze een vleesgerecht zodanig klaar dat zelfs hij die met het gerecht was grootgebracht niet in de gaten had dat het vlees ontbrak.

Tijdens de lunchpauzes maakte ze kennis met de Japanse keuken.

Dat was ver voordat Japans eten mode werd. Van alle keukens houdt ze het meest van de Japanse omdat deze zo verfijnd van smaak is. Zout en peper worden overbodig. Vanavond had ze het liefst een Japans hoofdgerecht uitgekozen, maar ze wilde niemand op de tenen trappen.

Nederlanders zijn weliswaar zelden beledigd als je kritiek hebt op de Hollandse keuken, maar ze zou zich nu toch gegeneerd hebben als het haar niet gelukt was om een overheerlijk Hollands hoofdgerecht op te dienen, en zo niet Hollands, dan zou het hoofdgerecht op een avond als deze toch in elk geval Indisch, Antilliaans, Surinaams, Marokkaans of Turks moeten zijn.

Likkebaardend had ze nachtenlang in haar verbeelding alle gangen uitgeprobeerd. Door in een Ghanees vleesgerecht het vlees te vervangen door aubergine, geraspte koolraap, zure abrikoos en asperges, en deze te verwerken in een Marokkaanse pastei die wordt afgemaakt met heel fijn poedersuiker, heeft ze een tussengerecht gecreëerd dat bij iedereen de eetlust opnieuw zal weten op te wekken. Pas tijdens dit gerecht schenkt ze weer wijn. Tevoren, tijdens de soep, moet men het doen met mineraalwater en met een amandel- en gemberdrank. Ze heeft drie soepen gemaakt, en alhoewel ze de gasten zal laten kiezen weet ze precies wie ze welke soep moet adviseren.

Misschien moet ze niemand iets vragen, maar de soep gewoon opdienen. Als ze bij elkaar het verschil in soep opmerken moet ze met een verklaring komen. Op basis van enkele observaties, die ze dan hardop zal uit-

spreken, heeft ze haar keuze gemaakt, en haar uitleg zal helpen om elkaar te leren kennen.

„Bram, jij moet niets hebben van extreme smaken, en je bent niet principieel tegen vlees, daarom gaf ik jou Vlaamse ossestaartsoep.“ Bram zal zeggen dat hij echt wel open staat voor afwijkende smaken, maar als Sylvie hem een hap van haar maïsgemmersoep geeft zal hij na die eerste hap achteruit deinzen. Meral zal nors en bijna beledigd benadrukken dat ze, waar ze ook te eten wordt gevraagd, het vlees altijd keurig op eet uit respect voor de gastvrouw. Frans zal verlegen glimlachen als ze hem herinnert aan die keer dat ze hem aanraadde met zijn vrouw Japans te gaan eten vanwege hun tienjarig huwelijksfeest. Het dineetje was enkele dagen later tijdens de koffiepauze van de vergadering aanleiding voor enkele ontboezemingen. Hij zei haar hoe hij vooral van de miso had genoten, en dat zijn vrouw verslaafd aan rauwe vis was geraakt. Bij die gelegenheid bekende hij dat zijn eerste grote liefde een Japanse studente was die hij in Amsterdam voor het Rijksmuseum had leren kennen, en dat hij zich nu pas realiseerde dat hij, ondanks zijn hartstocht voor haar, toen niet met haar wilde trouwen omdat hij het griezelig vond om zich aan iemand van een ander ras met een andere cultuur te binden. Hij had het meisje -hij ging anderhalf jaar intens met haar om- voor zijn ouders verborgen gehouden. In die tijd echter schrok hij toen ze vertelde dat haar ouders niet blij zouden zijn met hem, een blanke man als echtgenoot voor hun enige dochter, maar het nooit zouden tolereren als ze met een zwarte thuis kwam. Tot dan had hij zich niet gerealiseerd dat Japanners en Chinezen net zoals blanken met een trappetje in hun hoofd rondliepen. Het was onthutsend, zei hij, omdat hij door haar opmerking beseftte dat er een soortgelijke hiërarchie, ondanks zijn socialistische opvattingen, ook nog steeds in zijn eigen beleving bestond. Toen Frans zo open over alles sprak vertelde Brenda over de Jantjes die bij haar ouders op de boerderij in Suriname op bezoek kwamen en door haar ouders gastvrij werden binnengehaald, blanke ingenieurs uit Nederland, die ondanks het leeftijdsver-

schil door haar ouders als de juiste echtgenoot voor haar werden aangeprezen. Sinds de misosoep begrijpen Frans en zij elkaar sneller tijdens besprekingen, en heeft ze soms maar een half woord van hem nodig om te snappen waar hij naar toe wil.

Iris zal zonder aarzeling alledrie de soepen willen proeven. Brenda bewondert Iris omdat ze zo oprecht kan zijn. Tijdens een huwelijksreceptie raakte zij met Iris in de damestoiletten van het hotel waar het bruiloftsfeest gehouden werd, aan de praat. Het kwam door een Indische schrijfster die, juist terug van een bezoek aan een feministische boekenbeurs in Melbourne, tegen Brenda haar verontwaardiging liet horen over een discussie die ze daar met een paar Nederlandse auteurs gevoerd had. Het optreden van enkele Aboriginal schrijfsters was voor de blanke Nederlandse reden om te klagen over het kwaliteitsgehalte, en een van hen, een filosofe die dankzij haar romandebuut enige bekendheid geniet, zei: „Dat ze ons, schrijfsters met een eeuwenlange literaire traditie, zoiets voor durven schotelen!”

Een Surinaamse die ook op de beurs aanwezig was reageerde vriendelijk: „Deze mensen hebben zoveel pijn geleden, eerst moeten ze die pijn kwijt voordat ze zich kunnen afvragen of ze boeken zouden willen schrijven die in onze westerse literaire traditie passen.”

„Ik heb ook veel pijn geleden, maar kunst moet je eigen pijn ontstijgen,” zei de filosofe streng.

„Het gaat hier om een collectieve pijn,” verdedigde de Indische schrijfster de Aboriginals, omdat ze, zoals ze vertelde, erg opgewonden raakte door de arrogante houding van de blanke schrijfsters tegenover de Aboriginal vrouwen die door de blanke organisatie van de feministische boekenbeurs binnen de hele opzet niet meer dan als folkloristische attractie werden gebruikt, en zelf niet veel te zeggen hadden gehad over de inhoud van hun optredens. Terwijl de Indische haar verslag deed van die verhitte discussie groeide haar woede erover. Ze vervolgde iets te luid: „Ik zei tegen die vrouwen ‘Het gaat om een pijn die het eeuwenlang

kolonialisme veroorzaakt heeft. En een beoordeling van hun orale vertellingen met westerse criteria, zoals jullie nu doen, is eenzelfde vorm van kolonialisme. Jullie hebben eeuwenlang een groot deel van de wereldbevolking overheerst, en nu zij, nog maar vijftien jaar bevrijd van het kolonialisme hun eigen orale traditie oppakken en voor het eerst die verhalen zelf een beetje op papier mogen zetten hoeven jullie hen toch niet ook nog jullie criteria ten aanzien van hoe het op papier moet, op te leggen.

'Nou, toen had je die filosofe moeten zien. Ze werd furieus. Ze zei dat ik niet in termen van 'jullie' mocht spreken. Want zij persoonlijk had nog nooit iemand of een bevolking gekolonialiseerd, en was niet verantwoordelijk voor die drie eeuwen kolonialisme.'

Daarop zei Iris:., Zei je niet: 'Waarom eigen je jezelf dan wel de verantwoordelijkheid voor drie eeuwen literaire traditie toe?'

Zij, de Indische en Iris hebben in die toiletten, geleund tegen het marmeren blad waarin de wasbakken verzonken lagen, nog een tijd staan praten.

Iris zei:., Die drie eeuwen literaire traditie waar die filosofe prat op gaat hebben wij waarschijnlijk zelfs vooral te danken aan het kolonialisme.

De culturele bloei van de Gouden Eeuw die Rembrandt, Frans Hals, Jan Steen en ook Hooft en Vondel heeft voortgebracht was sterk economisch verankerd. De successen van de handelsvloot, de Verenigde Oost-Indische Compagnie, en de West-Indische Compagnie en die van de oorlogsvloot, zeeroverij eigenlijk, aan die niet erg edele successen hebben wij onze literaire traditie te danken. Tot die tijd liepen wij Nederlanders op cultureel gebied heel erg achter bij de Zuiderburen. Dat moet die filosofe toch ook weten.

Ik heb veel geleerd door in kunstcommissies te zitten. Vaak was ik medeverantwoordelijk, of misschien wel vooral verantwoordelijk voor foute, laat ik zeggen door onwetendheid ethnocentrische beslissingen. Tijdens mijn eerste deelname aan de Raad van de Kunst, ik spreek nu van begin jaren tachtig, kwam jij er met een idee voor een filmscript binnen.'

De Indische keek haar vragend aan. Iris vervolgde:., Jij kunt je misschien

niet meer herinneren dat ik een van de mensen rond de tafel was. Je project had met je Indische identiteit te maken, en we verwachtten - ik geloofde dat toen oprecht- dat je niet in staat was om te voldoen aan de criteria die een filmscript vereist. Over jouw talent als schrijfster waren we het vrijwel allemaal met elkaar eens, maar de belangrijkste kritiek was dat je als Indische schrijfster geen afstand had tot het onderwerp. Kun je het je herinneren? We stelden de eis om samen te werken met een voor- aanstaand scriptschrijver, en dat hield eigenlijk impliciet in dat we je niet in staat achtten de gevraagde kwaliteit te leveren, iets waartoe we de van oorsprong Nederlandse schrijver, die van het onderwerp niets af wist, wel in staat achtten. Naar aanleiding van deze kritiek keek je ons met je zwarte ogen aan, een dodelijke blik, en je zei: 'En hoe zit het dan met jullie Hollanders, jullie maken de ene na de andere film over Hollandse onderwerpen. Zijn jullie gezegend met een of andere bovennatuurlijke gave waardoor jullie altijd de nodige afstand ten aanzien van jullie eigen cultuur weten te behouden?'

Je kreeg de subsidie niet, maar ik kon die opmerking niet meer uit mijn hoofd zetten."

De Indische schrijfster is Brenda na dat gesprek in de toiletten nooit meer tegengekomen, maar tussen haar en Iris ontstond een vriendschap die erg belangrijk voor haar is. Iris verbaast haar keer op keer. Op een avond woonde ze een eenmalige voorstelling bij van een theatergroep uit Paramaribo, en geschokt had Brenda Iris al tijdens de pauze als het ware ter verantwoording geroepen. Iris verzuchtte: „Ik was ook teleurgesteld toen ik het hier in onze schouwburg als generale repetitie gespeeld zag worden. Maar toen ik dat tegen een goede vriend van me zei, een Surinaamse psychiater die honderd procent mijn mening deelt als het gaat om de programmering van westers modern en klassiek theater, en die dezelfde première had bijgewoond, antwoordde hij: 'Iris, als ik dit zie word ik zo gelukkig, dan voel ik me weer helemaal thuis.'

Als het om mijn eigen cultuur gaat weet ik feilloos of iets goed genoeg is,

ook als het mijn smaak niet is, maar op het gebied van andere culturen weet ik niets, en moet ik net zoveel leren als een baby die begint te praten. Ik wil zoveel mogelijk zien, en ik ben nieuwsgierig. Als iedereen in de zaal schatert van het lachen, en ik de humor niet zie, moet ik dan aan de rest van het publiek gaan twijfelen of aan mezelf?"

Brenda maakt de mierikswortel schoon, wast hem grondig onder de kraan, en snijdt hem met haar grootste scherpe mes in flinterdunne reepjes. Dit mes kreeg ze van Ed cadeau, een gezellige Brabander, intelligent, vrolijk, maar niet bereid om de onbegrijpelijke verschijnselen uit haar achtergrond serieus te nemen. Tegen haar voorgevoel in, dat ze hem met het mes een paar kerfjes in haar hand moest laten zetten, zoals haar grootmoeder haar dat als kind leerde, om te voorkomen dat het mes tussen haar en Ed kwaad aan zou richten, heeft ze het mes van hem als kerstcadeautje aangenomen. Nog geen week later ging het uit, en alhoewel ze vaak kibbelden, wist ze tijdens die ruzie, toen hij zonder haar Japanse voorgerecht te hebben geproefd met de zoutpot tekeer ging, dat het door het mes kwam, en dat het tussen Ed en haar nooit meer goed zou komen.

Ze moet niet vergeten het palmhart in de grill te leggen. Dat had ze eigenlijk al eerder willen doen. De gesneden mierikswortel legt ze reepje voor reepje in witte rijstazijn. Dat moet even intrekken. Nu het palmhart, haar eigen variatie op de Vlaamse ossestaartsoep, in de oven leggen. Marc had misschien liever de maïsgembersoep uitgeprobeerd omdat hij met de Vlaamse ossestaart is opgegroeid. Intuïtief zou ze hem de Vlaamse soep opdienen, maar nu ze erover nadent zou hij weleens meer prijs kunnen stellen op iets wat hij nog niet kent. Ze weet het niet. Het is moeilijk om de mens achter Marc te ontdekken. Het kleine hartje dat hij ongetwijfeld heeft, houdt hij voor iedereen verborgen. Eigenlijk is het vanwege hem dat ze op het idee kwam net te doen alsof ze vandaag vijftig wordt. Marc zou de uitnodiging anders absoluut geweigerd hebben.

Bij hem moet alles van uitzonderlijk belang zijn. Voor het onbenullige, het banale, het alledaagse heeft hij geen tijd.

Ze zal hem tòch de ossestaartsoep serveren omdat ze hem met die soep kan overtuigen van haar kookkunst. Al na de fritas zal hij iets van het ongeduld dat in zijn lichaam woont verliezen, maar de soep kalmeert hem, en doet hem achterover leunen op de houten eetstoel. Daarna zal hij zijn mening over de gevulde courgettebloem of de Venuschelpjes in papaver-saus baseren op zijn lof voor wat hij van huis uit op kwaliteit kan beoordelen.

Fatma geeft ze de miso omdat deze de minste calorieën heeft. Het eerste wat Fatma zei toen ze haar uitnodigde was: „Hoe kun je me dat nu aandoen? Ik ben net twee kilo afgevallen! Nee, ik kan niet, want jij kookt veel te lekker.“

Dennis zal smullen van de maïsgembersoep. Altijd even vriendelijk, zal hij glimlachen en haar een compliment geven voor haar mensenkennis, en misschien opmerken dat het hem niets zou verbazen als ze ook in staat was van iedere gast zijn of haar lievelingsmuziek op te zetten. Als Dennis maar komt, want hij had hoge koorts toen ze hem vier dagen geleden opbelde. Tegen hem hoefde ze niet te jikken dat het om haar vijftigste verjaardag ging, want hij komt altijd op haar etentjes, als hij tenminste niet met zijn band hoeft op te treden.

William zou weleens af kunnen laten weten. Hij is pas sinds een maand uit de inrichting waar hij zich voor de derde keer in zes jaar heeft laten opnemen. Zijn vriendin Elja, het eerste Hollandse meisje in Williams leven, en misschien eindelijk de juiste vrouw voor hem omdat ze stabiel is, en zelf niet met allerlei identiteitsconflicten zit zoals zijn vorige vriendinnen, waarschuwde haar dat hij soms opeens weer terugvalt en niet onder de mensen durft te komen.

„Hoe gaat het met je, William?“ vroeg Brenda aan de telefoon. En ze had er meteen spijt van, want met haar routinevraag, geleerd van de Nederlanders, rekende ze niet op een uitvoerig antwoord. „Ik zal nooit

vergeten dat ik, vlak na mijn aankomst hier, met mijn eerste meisje, een Ambonees-Indisch meisje, op een bruiloft was, en dat een blanke Nederlander van een jaar of zestig aan mij vroeg waar ik vandaan kwam. Toen ik zei dat mijn vader een Antilliaan was die voor Shell had gewerkt zei hij tegen ons: 'Dan zijn jullie alletwee kinderen van verraders.'

„William, die man kletste maar wat,“ onderbrak Brenda hem. Ze had geen tijd voor een lang gesprek want ze moest nog tien anderen opbellen, twee projectaanvragen voor de selectiecommissie doorlezen, een fax naar Kenia verzenden, en het was al negen uur 's avonds.

„Soms wil ik wel schreeuwen, net als die nieuwe Antillianen die hier komen, dat ik een Antilliaan ben, maar dat kan ik niet, want ik ben al teveel aangepast. Toen ik hier kwam had ik geen familie om bij te schuilen. Ik voelde oorlog, maar moest leren dat het vrede was. De Chinezen helpen elkaar altijd, zeggen ze. Maar dat doen de Nederlanders precies zo. Alleen de Nederlanders schrijven alles op, en als je alles wat op papier staat kunt lezen kan je van diezelfde hulp gebruik maken. Die nieuwkomers leven nog in oorlog. Zij hebben de bescherming van elkaar en hun familie, en zij denken dat alles in oorlogstijd geoorloofd is. Ze maken misbruik van wat ik heb opgebouwd.

Maar er valt hier heel goed te leven in Nederland. Ik ben niet van plan die nieuwkomers te helpen. Dat zoeken ze zelf maar uit. Alleen als ze het positief willen doen, zonder wraak en zonder hebzucht wil ik ze wel de weg wijzen. Ik snap ze wel hoor. Zelf heb ik ook zo'n periode doorgemaakt van 'Nation of Islam', en ging ik ook met zulke vreselijke types om, want je voelt je alleen, en je wilt ergens bijhoren, maar het is net alsof in je eigen lichaam de witte bloedlichaampjes de rode ataqueren. Dat leidt nergens toe. Ik wil harmonie zoals ik die, als mijn vader verlof had, in Suriname heb gezien. Daar gingen alle rassen met elkaar om. Daar was het paradijselijk. ”

„Schilder je nog regelmatig?“ vroeg Brenda om het op een ander onderwerp te brengen.

„Kijk, ik heb net al mijn schilderijen teruggekregen. Mijn galerie zegt dat ze mijn werk niet kunnen verkopen omdat er naakte vrouwen op voorkomen. De vorige keer had ik ze honden gegeven en die hebben ze allemaal aan bedrijven verkocht. Maar ik schilder wat mij bezighoudt. Toen mijn vader aan kanker stierf, en die kanker heeft hij dankzij de Shell, daar ben ik nog woedend over hoor, toen begon ik te schilderen, acht, negen jaar oud. Vooral portretten van mijn vader. Op zolder, want mijn moeder wilde geen rommel in de huiskamer. Als ik mijn tekening had ingelijst en hem ophing in de kamer zei ze: ‘Naar boven met dat ding, anders moet ik het afstoffen.’”

„Er komen mensen op mijn etentje die het erg interessant zullen vinden met jou daarover te praten,” zei Brenda, „ik moet er vanavond nog een paar opbellen. Iedereen heeft wel iets met kunst te maken. ”

„Op de kunstacademie in Breda ging het helemaal niet. Ik mocht nooit maken wat ik wilde maken. Al het persoonlijke braken ze af. Daarom ben ik eraf gegaan. Op de academie in Rotterdam werd ik met open armen ontvangen. Daar was ook tijd voor je eigen verhaal.”

„Ja, daarom wil ik al deze mensen op mijn feestje bij elkaar. Dat ze naar elkaars verhaal luisteren,” zei Brenda.

„Ik wist waar ik naar toe wilde. Toen maakte ik al erg veel grafiek omdat ik besepte dat ik daarmee later mijn brood zou kunnen verdienen. Sommigen zeggen dat je geen echte kunstenaar bent als je je daarmee bezig houdt. Wie is liever een verhongerde echte kunstenaar met na je dood werk in The Museum of Modern Art dan een levende die in elk geval zijn grafiek weet te verkopen en zijn hand niet op hoeft te houden bij de sociale dienst? ”

„Dat is een erg interessant punt om straks op mijn feestje aan tafel aan de orde te laten komen, William.”

„Weet je, alle kunstenaars zijn magiërs, in alle culturen waren het de mensen die contact hadden met bovenaardse wezens. In feite irriteert mij de groep waar ikzelf toebehoor omdat ze me niet gunnen mezelf te zijn,

omdat ze vinden dat ik teveel Macamba ben.”

„Dat zeggen ze van mij ook, hoor.”

„Ik ben eigenlijk een boerenjongen. Ik kan niets. Ik kan niet opkomen voor de groep. Ik kan niets verwoorden voor de groep. Jij kan dat wel. Dat is jouw kwaliteit. Jij weet met de wetten van het land om te gaan. Alleen vind ik het wel jammer dat jij jouw gedichten niet publiceert. Ik ken alleen dat ene gedicht van jou, dat toen per ongeluk uit jouw agenda op de grond van mijn atelier was gegleden. Dat was het mooiste wat ik ooit gelezen had. In die tijd zag ik alles donker, en toen werd ik opeens de situatie weer meester. Ik heb het uitgeschreeuwd in de stad. Ik liep over straat, ver na middernacht, met jouw gedicht, toen wist ik nog niet eens dat het gedicht door jezelf geschreven was, dat zei jij later pas, met jouw gedicht in het borstzakje van mijn overhemd, precies op mijn hart, en jouw woorden waren als medicijn. Weet je dat ik jou het gedicht heb teruggegeven zonder een kopie ervan te houden. Toen ik mij de laatste keer had op laten sluiten probeerde ik me enkele regels te herinneren, en ik wist ze niet meer.”

„Ik zal het gedicht meteen naar je faxen,” zei Brenda, „nu meteen, William, en dan ben je de allereerste die ooit een gedicht van mij in zijn bezit heeft. Tot donderdag!”

William hing nog niet op: „Dank je Brenda. Weet je, toen ik hier pas woonde was ik blij met mijn Hollandse naam. Mensen kochten mijn zeefdrukken en wisten niet dat ik een Antilliaan was. Zo kon ik naam maken. Nu is het anders. Als ze nu mijn foto bij het werk zien, en erachter komen dat ik een Antilliaan ben word ik opeens interessanter voor ze. Ze vragen je voor de gekste tentoonstellingen. Ik heb zelfs in het Volkenkundig museum gehangen!”

„Mam, je vogeleitjes koken droog!” Michael staat naast haar. „Sta je te dromen? Wat is er?”

Snel neemt ze de pan van het vuur. Ze deed iets teveel tegelijk. „Wil jij

de kokosnoot openmaken?" Vroeger kwam hij uit zichzelf al met de hamer aanlopen als hij de kokosnoot in de hoek van de keuken op de vloer zag liggen, want hij was gek op het klapperwater dat hij daarna op mocht drinken.

„Ja, maar dan moet ik echt weg. Hoorde je de telefoon net? Dennis heeft afgebeld. Hij is nog steeds ziek, en hij vindt het heel jammer, maar hij moet van de dokter op bed blijven.“ Michael gaat op zijn hurken zitten en prikt met een saté-pen in het zachte oog van de kokos. Terwijl hij het water uit de kokos in een glas laat lopen zegt hij: „Ik drink het niet op hoor. 'k Heb gehoord dat je er dik van wordt.“ Hij zoekt in de keukenladen naar de hamer. „In de gangkast,“ zegt Brenda. „Voor dit soort avonden zou ik een extra frituurpan moeten hebben,“ zucht ze.

„Die krijg je nu misschien wel van je collega's voor je vijftigste verjaardag,“ roept Michael vanuit de gang.

„Zal ik de kokos ook voor je raspen?“ vraagt hij, als hij in twee klappen de noot gebroken heeft.

„Nee, het is goed zo, ga maar gauw naar je vriendinnetje.“ Hij pakt zijn jas die al die tijd op de vloer heeft gelegen en trekt hem aan. „De tafels staan klaar, ik heb niet gedekt, want jij bent zo'n Pietje Precies, dan ga je alles weer opnieuw doen. Ik ga nu, en ik blijf bij Cindy slapen. Ik zie je morgenavond weer.“ Hij omhelst haar, en zoent haar op beide wangen. „Ik heb genoeg sokken voor al je gasten. Je mag ze allemaal lenen! Maar bewaar één schoon paar voor mij.“

Ze vindt het niet leuk dat hij vertrekt. Maar dat had ze zelf zo gewild. Het feestje heeft immers vooral met haar werk te maken. Bovendien zou Michael haar na verloop van tijd hebben verraden, en dat wilde ze in geen geval. Van nu af aan had ze vier levensjaren overgeslagen, en daar kwam ze nooit meer op terug.

Jammer dat Dennis te ziek is om er bij te zijn. Hij weet op zijn bescheiden wijze iedereen op zijn gemak te stellen door altijd geïnteresseerd te zijn. En als je hem de kans geeft laat hij zelf ook verrassend veel los.

Ze had gehoopt dat hij Iris zou vertellen hoe hij als jongetje -hij was de jongste van het gezin- door al zijn zussen en hun vriendinnen op zondag onder de boom gemasseerd werd, en helemaal in de olie werd gezet terwijl zijn broers op de gitaar tokkelden, en dat hij met anekdotes kwam over zijn familie, de tak van de componist Brahms die zich in Suriname vestigde. Toen alle nakomelingen zwart waren werd de plantage Brahmshoop vernietigd omdat ze niet konden verkroppen dat hij in handen van 'negers' zou komen. Dennis vertelt altijd met ondeugende ogen dat hij als kind blond was, en dat hij door iedereen 'aardappel' werd genoemd.

„Wortels, traditie ” zegt Dennis, „zijn een springplank, en wortels en traditie zijn niet goed als je eraan vasthoudt. Als tradities je gevangen houden falen ze in hun functie.”

Ze had hem dit graag horen zeggen vanavond, en ze was er zeker van dat Iris en Alfons, en ook Frans die opmerking op zichzelf, op hun eigen Westerse wortels en tradities zouden hebben toegepast, zelfs op de aanvaarde Westerse literaire tradities, en zelfs ten aanzien van de vaststaande normen met betrekking tot wat wij in het westen verstaan onder kunst.

Marc niet, die zou het volmondig met Dennis eens zijn, en vervolgens het gesprek geheel overnemen, in galop op zijn eigen stokpaardje. Marc, als kunstbeoordelaar inplaats van kunstbeoefenaar, eist dat een ieder twijfelt aan zich zelf, dat elke kunstenaar zijn eigen gekte volgt, zonder compromissen. Hij is nog maar net boven de dertig, maar heeft dankzij zijn scherpzinnigheid en ambitie binnen de kunstwereld al een groot aanzien verworven. Zijn mening wordt graag gehoord op internationale bijeenkomsten waar men filosofeert over de toekomst van de kunst in de veranderende wereld. Brenda is nooit bij hem thuis geweest maar vermoedt dat zijn woning er net zo uitziet als de inrichting van zijn exposities: Strak en met beelden en schilderijen die je verbazen. De enkele malen dat ze met hem alleen gesproken heeft speet het haar dat ze geen cassetterecorder

bij zich had om het gesprek, oftewel zijn monoloog op te nemen en deze van tijd tot tijd, als ze niet in slaap kan komen, of als ze met de auto in een file zit af te spelen totdat ze zijn woorden, die haar nu net zo verwarmen als soms de kunstwerken die hij maandelijks van kunstenaars uit alle delen van de wereld presenteert, begrijpt.

“Ja,” zou hij Dennis beamen. “De kunst hecht veel te veel belang aan identiteit. Er moet mechanistischer gedacht worden. Kunst heeft eigenlijk niets te maken met geslacht, sekse, ras, cultuur etc. Uiteindelijk geldt alleen de vraag: Is het beeld sterk genoeg?” En dan zal hij zich speciaal tot Dennis richten, en zeggen: “In uw geval moeten we stellen: Klinkt uw muziek in mijn oren na? Maar ik heb geen verstand van muziek, en ik heb in mijn leven geen gelegenheid om mij in muziek te verdiepen, dus ik kan niet beoordelen of uw muziek niet dan wel alle andere muziek doet vergeeten. Een kunstenaar mag en moet zich niet met de theorie over de kunst bezig houden, noch met cultuur, noch met de filosofie van de cultuur waartoe hij behoort, denkt te horen, of gezegd wordt te horen. In de kunst geldt dat de kunstenaar buitenstaander is.”

Hij zal een slok van de wijn nemen, slikken, zijn brilleglazen met het tafelservet schoonwrijven, en iedereen zal vol respect wachten totdat hij vervolgt: “Het gaat niet alles over de betekenis, maar ook over de betekenaar. We kijken teveel naar de auteur, en hoe ziet de auteur eruit. Het dualisme, daar gaat het om. Niet iedereen kan zich permitteren om dualistisch te zijn, maar ik mag het zijn, want ik ben verbonden aan het instituut van nieuw internationalisme in de visuele kunst, en tegelijk heb ik mijn museum waar ik geacht wordt de top van de wereldkunst te brengen, ik mag denken en mezelf oefenen in het denken over kunst als lid van het instituut. Ik vergaar kennis, daag mezelf uit, oefen mezelf in denken, en waag het daarbij alle grenzen te overschrijden. Maar als directeur van mijn museum mag ik alleen maar bezig zijn op een westerse manier, want het museum is een westers fenomeen, en daarbij hanteer ik

westerse criteria, en als directeur van het museum moet ik niet denken maar doen, dat wil zeggen handelen, en alles vergeten wat ik weet en alleen nog kijken. Ik zit op twee stoelen. Maar bij het bepalen of een beeld goed is of slecht geldt slechts: Is het nog niet eerder gedaan, en doet het mij alles wat ooit eerder gedaan is vergeten?"

Brenda zou hem willen vragen: "Hoe weet iemand of wat hij hier in Nederland ziet in Indonesië, Ethiopië of Brazilië niet ooit al gedaan is, terwijl hij wat hij ziet nu als oorspronkelijk ervaart, gewoon doordat het nog niet eerder op zijn weg is geweest, door de beperking van zijn culturele achtergrond?"

„Een mens kan in zijn leven een beperkt aantal dingen zien. Met dat gegeven moeten we leven," hoort ze hem zeggen.

„Is die beperktheid geen reden om je eigen criteria bij het beoordelen van kunst te relativiseren?" zou ze hem vragen.

„Ik weiger te denken als een Aziat of als een Braziliaan. Ik kan alleen denken als een Vlaming," zal Marcs' antwoord zijn. „Maar ik heb genoeg gezien om te vertrouwen op mijn eigen blik. Ik bekommer mij om wat boven komt drijven als volkomen onaangepast."

Dit zal aanleiding zijn voor de veelal zwijgende Sylvie om te vertellen hoe zij al driemaal op aanvragen voor subsidies bij diverse kunstcommissies voor een financiële bijdrage vanwege uitnodigingen in het Grand Palais te Parijs brieven ontving met de vermelding dat haar beeldhouwwerk niet representatief is voor de Nederlandse kunst.

„Alles wat representatief is interesseert mij per definitie niet," zal Marc zeggen. „De dingen die ik niet ken interesseren mij. Ik heb wel vaker gehoord dat men in het verleden zulke brieven aan kunstenaars heeft verstuurd. Ik denk dat het nu niet meer gebeurt. Ik ken uw werk niet, maar U moet die brieven inlijsten, want ze zijn wellicht een compliment voor uw werk."

Brenda schraapt met een mes het vruchtvlees uit de kokosshil. Ze spoelt de harde witte stukken onder de kraan schoon en raspt ze. Er ontstaan zweedruppeltjes op haar voorhoofd. Met één teug drinkt ze het glas kokoswater dat Michael op het aanrecht achterliet leeg. Ze is twee keer zo zwaar als ze was toen ze Suriname voor Nederland verliet, maar het kan haar niets schelen, want ze is ook twee keer zo oud, en toen ze hier aankwam was ze een spichtig kind met te magere benen en een lange dunne nek als een giraffe. Mannen vielen daar wel voor, want dun zijn was toen mode. Zij was echter niet gelukkig met haar uiterlijk, en bad elke avond tot God dat hij haar meer buste en meer heupen gaf. De Heer wachtte niet lang. Binnen een jaar was ze al tien kilo zwaarder, en toen ze haar ex leerde kennen noemde hij haar 'lekker mollig'. Ze bidt heel zelden, eigenlijk alleen als ze niet weet waar Michael uithangt, en heel af en toe, als een lievelingsjurk te krap blijkt te zitten jammert ze: „God, verdorie, zo is het wel genoeg!”

Het belangrijkste tussengerecht, gestoomd tayerblad gevuld met een farce van zeeduivel, krab en hertebiefstuk is af. Ze moet nog wel het sausje van kerrie en kokosroom maken. Ook de zarzuela met zeevruchten is klaar. De avocadoballetjes doet ze pas helemaal op het laatst omdat het citroensap niet geheel kan voorkomen dat de balletjes massaal in de rouw gaan. De meeste gerechten heeft ze gisteravond al gemaakt. De zuurkoolschotel, het eerste hoofdgerecht dat er heel feestelijk uit zal zien vanwege een goudbruin korstje met heel smalle reepjes rode paprika die het goudgele kleurtje nog beter doen uitkomen, heeft ze, zonder compromissen te hoeven sluiten, aangepast aan de smaak van alle gasten. Alleen Jan Bazen, de wethouder, is een echte vleeseter. Tijdens een lunchvergadering zag ze hoe hij tussen de vele broodjes ei en kaas telkens een bolletje met ham of salami wist te vinden. Hij had ook eens gezegd dat hij gek op Turks eten was omdat het geroosterde vlees altijd zo overheerlijk gekruid was, en toen men tijdens een uitgelopen bespreking broodjes ging bestellen vroeg hij om saté met pindasaus. Inclusief

Carlos van wie ze het niet gedacht had, een soort vooroordeel moet ze zichzelf bekennen, geeft verder iedereen de voorkeur aan vis. Chitra is haar leven lang al strikt vegetarisch, maar zij eet zo weinig, dat bij elk gerecht de garnering al voldoende is om haar kleine maag te vullen. Als ze maar komt, want ze klonk zo droevig over de telefoon vanwege de brief van de uitgever waarin stond dat haar verhaal te nadrukkelijk was, en teveel verwijzingen bevatte naar een wereld die het jonge Nederlandse kind vreemd is. Chitra's gedichten behoren tot de mooiste gedichten die ze ooit over heimwee gelezen heeft, maar na een eerste bundel is er nooit meer een uitgever geweest die zich eraan waagde. Om die reden is Chitra verhalen voor kinderen gaan schrijven op basis van wat ze haar eigen kinderen voor het slapen gaan vertelt.

„In Suriname had ik op school veel gelezen over de groene weilanden in Nederland, en in de auto van het vliegveld naar het huis van mijn tantes was ik teleurgesteld dat het gras niet groen was, maar bruin en verdord.” Die zin had ze Chitra horen zeggen tijdens een forumdiscussie op een of andere multiculturele bijeenkomst, en die had haar diep getroffen. Diezelfde observatie had Brenda precies zo gedaan, maar nooit uitgesproken. Na de discussie is ze op de schrijfster afgestapt, en bood haar iets te drinken aan. „Ik drink alleen maar water,” zei Chitra, „maar ik ga graag ergens met je zitten praten.” Chitra vroeg haar of ze de volgende dag met haar mee wilde gaan om schoenen te kopen. „Ik woon nu al vijfentwintig jaar in Nederland, maar ik kan nog steeds geen schoenen kopen,” zei ze. „De eerste keer in de schoenenwinkel herinner ik me nog als de dag van gisteren. Die blanke juffrouw, die op haar knieën voor me op de grond zat, en zo vriendelijk naar me lachte toen ze vroeg of ik de schoen paste. Natuurlijk zei ik 'ja', en eigenlijk wist ik niet eens hoe schoenen moeten voelen als ze passen want ik had altijd alleen maar op sandalen en slippers gelopen. Ik struikelde telkens, en mijn tantes waren boos op me toen bleek dat mijn schoenen ruim twee maten te groot waren. Ik weet nog steeds niet hoe de juiste schoen aan je voeten voelt.”

Fatma's vleesarme dieet is iets van de laatste maanden. Waarschijnlijk is het voor de videomaakster een manier om af te vallen. Als ze haar nieuwste videoband nu maar niet vergeet mee te nemen, want het zou leuk zijn om die bizarre montage van vechtend voedsel vòòr het eerste hoofdgerecht te tonen. Marc zal versteld staan van Fatma's werk dat naar Brenda's weten nooit eerder door iemand gedaan is. Dankzij een goede vriend mag de Marokkaanse die al vanaf haar tiende in Nederland woont en op haar zestiende van huis weg liep stiekem in een reclamestudio montages maken. Ze legt met haar filmpjes bloot wat Brenda tevergeefs in haar gedichten probeert uit te drukken. Haar machteloosheid om haar complexe gevoelens in woorden uit te drukken wordt onbelangrijk als ze ziet hoe Fatma in soms slechts veertig seconden alles helder maakt. Ze had eigenlijk een zekere aversie tegen televisies, computers, en vooral tegen kunst die zich met die media bezighield, maar Fatma heeft haar de waarde ervan doen inzien. „Het vertrouwde is vreemd” heet de eerste film die ze van haar zag, en die haar over haar hele lichaam kippevel bezorgde. Fatma heeft haar werk alleen nog aan vrienden getoond. Ze heeft er geen pretenties mee, zegt ze. „Mijn filmpjes zijn preventie,” lacht ze altijd, als je haar vraagt waarom ze er niet mee de boer op gaat. „Zonder mijn video zou ik al dood zijn, maar dankzij mijn montages word ik honderd.” De kunstacademie verliet ze na anderhalf jaar. Ze deed een blauwe maandag de redactie voor een migrantenprogramma bij de radio, werkte voor een enquêtebureau, verdiende enkele seizoenen geld als reisleidster bij een onbetrouwbaar reisbureau, en was een humeurige typiste, receptioniste en telefoniste via een uitzendbureau. Een uitkering wilde ze niet. „Dan kun je net zo goed sterven,” zei ze. Nu rijdt ze al een jaar of vijf met plezier taxi's en in de overige uren werkt ze verwoed aan haar korte montages die alles uitdrukken wat het is om in deze tijd mens te zijn.

Fatma's eerste filmpje heeft ze slechts eenmaal, nu alweer zeven jaar geleden gezien, maar het ligt nog steeds op haar netvlies. Gezichten van

verschillende raciale oorsprong versmelten en er ontstaan mensen die je wilt zijn en die je instinctief verafschuwt terwijl ze allemaal zijn opgebouwd uit dezelfde onderdelen van het gezicht. Het willekeurige wordt voelbaar, je voelt je eigen remmingen, vooroordelen, en je wordt je bewust van je behoefte aan een soort van esthetiek waarvoor je je gaat schamen. Walging en bewondering blijken aangeleerd te zijn.

Het heeft geen zin, weet Brenda, om te proberen onder woorden te brengen wat de videomontages van Fatma bij haar teweeg brengen. Elke poging om het effect te verbaliseren is banaal. Woorden schieten tekort. Iedereen zal stil worden, weet ze. Misschien is dat het juiste moment voor Christo om met zijn gedichten te komen, alhoewel het woord 'gedichten' zijn creaties onrecht doet. Je zou ze verzen kunnen noemen, of gebeden, maar ze betwijfelt of de teksten iets met een geloof te maken hebben.

Hij is de enige met wie ze nooit aan tafel heeft gezeten. Ze kent zijn eetgedrag niet. Ze heeft hem uitgenodigd omdat hij de enige Molukker is die ze persoonlijk kent. Op een opening van Sylvie had hij met keukengereedschap, een emmer water, en een ouderwets wasbord zichzelf begeleid tijdens het declameren van eigen gedichten die weliswaar moeilijk te verstaan waren, veelal in het Moluks, maar door de klanken in combinatie met de geluiden die hij met behulp van het keukengereedschap voortbracht had zijn optreden een mysterieuze bijzondere zeggingskracht. Hij deed het optreden gratis voor Sylvie, leeft van een uitkering, en schrijft poëzie sinds hij van de heroïne af is, nu zo'n zeven jaar geleden. "Ik ben aan de religie ontsnapt, en mijn eigen god geworden," fluisterde hij in haar oor. "Ik ben de enige uit een groot gezin die niet keurig in de kerk terecht gekomen is, maar via het dak in de goot is gegleden," voegde hij er breed lachend aan toe. "Ik ben een zwart schaap. Bèèèh bèèèh" Twee grote littekens sieren zijn gezicht, hij is fors en breed, wordt grijs bij de slapen, en heeft zijn schouderlange haar bijeengebonden met een kerstlintje. Ze kon zijn leeftijd niet schatten, maar

Sylvie zei dat hij drieënveertig was, dat hij vijftien jaar aan de verdovende middelen verslaafd geweest is, en van de ene op de andere dag is afgekickt. Sylvie had hem in huis genomen omdat hij haar inspireerde.

„Gewoon vriendschap hoor, we hebben geen seksuele relatie,” benadrukte Sylvie.

Dagenlang galmden de klanken van Christo nog na in haar hoofd, en daarom had ze besloten dat hij er op haar verjaardagsdiner bij moest zijn. Het leek haar iets voor tussen de twee hoofdgerechten in. Het scheen, althans dat vertelde Sylvie, dat Christo in gezelschap vaak vanzelf, zodra er wat gebruikt bestek op tafel lag, als er een ongemakkelijke stilte viel, of als iedereen loom van de drank was, met zijn performance begon. Een aankondiging of zo was niet nodig. Hij scheen precies aan te voelen wanneer hij met zijn voordracht kon beginnen.

„Houdt hij ook vanzelf weer een keer op?” vroeg Brenda haar aan de telefoon omdat ze zich ongerust maakte of men nog wel gelegenheid zou hebben met elkaar te praten, want daar was alles immers om te doen.

„Maak je geen zorgen, hij stopt zodra je hem weer wat voedsel voorzet. Eten is een nog grotere hobby van hem.”

„Versta je de teksten?” vroeg ze Sylvie.

„Soms,” antwoordde ze met een ondeugende lach.

„Hebben zijn gedichten kwaliteit?” vroeg Brenda.

„Kwaliteit? Wat is dat, kun je dat eten?” zei Sylvie.

Sylvie leerde ze kennen op een bijeenkomst waar een Surinaamse vriendin, schrijfster van kookboeken, haar mee naar toe genomen had. Het was in een flat in de Bijlmer, en de kamer was propvol. Mensen hadden zelf drank en eten mee genomen, en ze was beschaamd met lege handen te verschijnen, geërgerd dat haar vriendin haar er vantevoren niets over gezegd had. Ze had viadoo kunnen maken, of Indische spekkoek. Nu geneerde ze zich om iets van de schalen met onbekende hapjes te proeven, en ze zat te watertanden om de Iraanse koekjes uit te proberen.

De meeste gedichten die werden voorgelezen stelden weinig voor. Maar er was een grote knappe kleurrijk geklede Antilliaan die een ingetogen gedicht over de liefde heel onbewogen voor droeg, een Indonesische student die ze niet kon verstaan maar die indrukwekkend declameerde, en tenslotte Sylvie die zichzelf uit een kartonnen doos losscheurde, haar gedicht van zeven strofen uitschreeuwde, en toen weer terug in de doos kroop die ze van binnenuit weer trachtte te sluiten, en waarmee ze tussen de vele bezoekers door wegschuifde naar de gang.

Sylvie zat verder zwijgzaam in de hoek, bemoeide zich met niemand. Na afloop namen Brenda en haar vriendin haar mee naar een kroeg en daar kwam ze los. Ze vertelde dat ze langer dan twintig jaar haar geld als prostituée had verdiend om haar materiaal voor haar kunstwerken te betalen. Het geld van de uitkering was niet voldoende om haar objecten te maken. Ze gingen met haar mee naar haar atelier, waar Brenda stil werd van de objecten van karton, afvalhout, touw en papier. Het papier maakte Sylvie zelf van lompen die ze bij de mensen langs de deur ophaalde. Ik moet de mensen zien die ze gedragen hebben, zei ze. „Ik vraag mijn klanten om hun ondergoed als souvenir, en dat verwerk ik ook. Brenda pakte van de grond een sereen torentje van hout, touw, en lichtblauw handgemaakt papier, en Sylvie zei: „Dat papier is van het ondergoed van een journalist gemaakt, een vaste klant, hij is een van de weinigen die weet wat er met zijn slijpjes gebeurt.”

De zuurkool, zonder worst of spek, heeft ze met sojabrokken, veel knoflook, gebakken uien, gebakken broodkorstjes, geraspte appel, flinterdunne stukjes mango en ananas, een romige aardappelpuree en een overheerlijke Riesling minstens zo lekker gekregen als de traditionele zuurkool waar Alfons zo gek op is. “Ogen dicht,” zei ze gisteren tegen Michael, en ze stopte hem een hap in de mond. „Heb je er varkensgehakt doorheen gedaan?” riep hij verontwaardigd. En nu, vierentwintig uur later, na zes uren op een lage stand in de oven, is alles er nog beter ingetrok-

ken. Bij de zuurkool op het bord -ieder krijgt slechts een beetje- met het goudbruine korstje als een kroontje op de blonde zuurkool, serveert ze een minuscuul aardappelkroketje met als vulling Indonesische ubi, en als garnering zal er op het bord in zoete gember gedrenkte fijngesneden rauwe rodekool liggen met geschaafde cashewnoten.

Ali houdt niet van zuurkool, heeft hij haar ooit verklapt, maar op deze wijze zal hij de zuurkool met veel smaak wegwerken, daar is ze van overtuigd.

Ze wil deze hoofdschotel niet als zuurkool opdienen, maar ze zal het gerecht serveren met de woorden: "Nu heb ik een hoopje Hollands geluk!"

Dat was een verzinsel van Michael nadat hij de hap geproefd had.

Noem het Hollands geluk,"zei hij, „verklap niet dat het zuurkool is."

Of Ali werkelijk zal komen is nooit zeker omdat hij altijd pas afbelt als de avond al volop aan de gang is. Zelfs als hij moet optreden belt hij in de pauze van de voorstelling af met de woorden: „Sorry dat ik er niet bij kan zijn, maar ik moet vanavond spelen." Zelf heeft ze dan vaak al in de krant gelezen dat hij ergens optreden moet, maar vanavond is er, voor zover ze het kan bekijken, geen voorstelling. Hij is een veelgevraagd acteur, en nadat ze hem van zijn achttiende tot zijn achtentwintigste teleurstelling op teleurstelling heeft zien verwerken is ze blij dat hij nu, na zoveel jaren, eindelijk de plek binnen het Nederlandse theater heeft die hij verdient. Jammer is echter, dat zijn originaliteit geen kans krijgt nu hij telkens de rollen moet spelen die voor hem zijn uitgedacht. Een nog veel grotere gave dan zijn acteertalent is zijn kunst om te improviseren. Zijn humor is echter zo scherp, zo snel, en zo geënt op de wereld van hemzelf, die van een mens tussen twee culturen, dat alleen de mensen die het besef hebben te leven in een veranderende wereld zijn rappe geest kunnen volgen. Hij krijgt alleen maar goede recensies voor de vertolking van al zijn rollen, maar zijn grootste kwaliteit wordt niet onderkend. Daarover zou ze graag willen praten vanavond, over de blindheid van degenen die nog steeds worden beschouwd als de zieners. En gewoon aan tafel zitten met Ali doet al wonderen. Hij maakt blinden ziend, en doet stommen spreken.

Tijdens het tweede hoofdgerecht, een Indonesisch garnalengerecht met peteh en wilde rijst, wilde ze het onderwerp 'kwaliteit' aan- snijden naar aanleiding van de udang goreng petis, die nooit zal smaken zoals hij behoort te smaken omdat de peteh niet vers is, en de terasi instant. Waarschijnlijk zullen de gasten met een eenzijdige Nederlandse achtergrond de overheerlijke kankung niet aanraken omdat het uiterlijk van de groente hen teveel herinnert aan de smakeloze spinazie van hun moeder die zo'n hekel aan koken had. Ze zoekt al dagenlang naar een openingszin in de trant van: „Kun je, als 't je smaak niet is, bepalen of iets kwaliteit heeft, en wat is volgens jullie de samenhang tussen smaak en kwaliteit?“ Maar misschien is het beter om te vragen: „Vinden jullie dat ten aanzien van voedsel dezelfde criteria ter beoordeling van de 'kwaliteit' gehanteerd moeten worden als ten aanzien van kunst?“

Meral, die met haar vierendertig jaar al bereikt heeft dat twee musea in Nederland beelden van haar hebben aangekocht zegt over kwaliteit: „Dat is wat mij inspireert, mij verbaast. Iets heeft kwaliteit als het mij raakt en als het oorspronkelijk is.“ Ze heeft een zelfverzekerdheid waar Brenda jaloers op is. Ze maakt deel uit van een tweeling, en omdat haar broer ondanks het gemak waarmee hij leerde naar de lagere technische school werd gestuurd, wilde zij er ook naar toe. Haar broer is nog steeds boos dat ze zijn kwaliteiten op de lagere school hebben onderschat, en dat hij via een lange omweg werktuigkundig ingenieur moest worden. Volgens Meral is hij daarom, ondanks hun atheïstische opvoeding fundamentalist geworden. Zij ontdekte op de technische school, tijdens de vrije vakken, hoe graag ze met de soldeerbout aan de gang ging, en haar objecten hebben, zoals zij zegt, niets met haar Turkse achtergrond te maken. Er is op de hele wereld slechts één kunstenaar met wie zij zich verwant voelt, en hij is een Italiaan van boven de zeventig. Zodra iemand in haar beeld die Italiaan herkent vernietigt ze het echter en begint opnieuw, want ze wil op niemand lijken. Uitnodigingen van het Volkenkundig museum om te exposeren weigert ze omdat ze niet op haar Turkse achtergrond wil worden

aangesproken. „Het Volkenkundig Museum is een verzamelplek voor misbaksels,” zegt ze.

„Wat is een misbaksel?” vroeg Brenda haar.

„Dat wat nog niet getoond hoort te worden, tenzij vanuit het oogpunt van een traditie die ook niet stilstaat, die zich ontwikkelt en verandert onder invloed van de verplaatsing. Misbaksels hebben echter niets met kunst te maken.”

Met elke gast apart had ze er al zo vaak, bij het koffiezetapparaat, na een vergadering, in de kroeg, tijdens een diner, of in de damestoiletten over gesproken, over dat begrip waar de westerse wereld meer baas over lijkt te zijn dan de rest van ons universum. “Kwaliteit is natuurlijk voorwaarde!” wordt er zo vaak gezegd, en dan wordt er instemmend geknikt. Maar dat is nu precies waar zij het al jarenlang steeds moeilijker mee krijgt. Ook zij gebruikt het woord tijdens alle discussies die ze voert als er een weg wordt uitgestippeld op het gebied van kunstbeleid. Maar ze weet het niet meer. Altijd als ze er iemand van de Culturele Raad over hoort praten, het doet er niet toe wie, denkt ze: Ja, dat vind ik nu ook.

Als er felle tegenstanders zijn blijkt zij het met beiden eens te zijn.

Ze heeft het gevoel te stikken als de discussie oploopt, mensen harder gaan praten, en ze meer moeilijke woorden gebruiken met meer citaten van grote filosofen om elkaar af te troeven.

Een keer had ze de moed om zich in de verhitte discussie te mengen en te zeggen: „Gaat het hier niet om de nieuwe kleren van de keizer?”

De stilte erna was pijnlijk. „Gaan we nu ook nog deuren intrappen die allang open staan?” zei iemand.

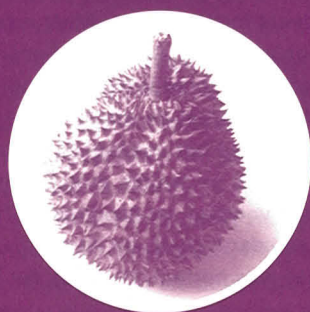
Sindsdien mengt ze zich niet meer in dergelijke discussies. Ze luistert alleen. Maar 's nachts, in bed, piekert ze des te meer. Alleen als ze in de keuken aan het koken is, haar handen door het deeg gaan om haar eigen tortellini's te maken, of haar vingers de kip pluizen, kan ze het eindeloze gesprek in haar hoofd stopzetten.

Soms durft ze haar eigen gedichten niet meer te lezen. Bang dat haar poëzie aan haar eigen criteria van kwaliteit niet voldoen, laat ze haar

gedichten nooit aan iemand lezen. Zelfs haar zoon mag ze niet zien. Ze moeten oorspronkelijk zijn, ze moeten mijzelf ontstijgen, het werk moet afstand hebben tot mijzelf, alsof niet ik, maar een ander ze geschreven heeft. Ze moeten een literaire zeggingskracht hebben die de gedichten uittilt boven zelfbeklag en zelfobservatie. Ze weet het. Ze kan in een rapport voor de Culturele Raad precies opschrijven op welke criteria een inzending beoordeeld moet worden. Maar was het maar zo simpel als met eten: je legt het op een lepel, brengt het naar je mond, ruikt eraan, laat de aroma tot je doordringen, brengt de lepel je mond binnen, en laat het voedsel je tong strelen, slaat de materie met je tong in alle hoeken van je mond, tast met je tanden het voedsel af of het gekauwd wil worden, en zonodig laat je je kiezen en tanden erop los, het water in je mond vermengt zich met het voedsel, en dan weet je het al bijna. Pas als je slikt, het eten door je slokdarm glijdt, en de nasmaak overblijft, kun je zeggen: Het was goed. Het was perfect. Het was het lekkerste wat mijn tong ooit heeft ontmoet.

Zo simpel is het echter nu ook weer niet. Want waarom durft ze vanavond als laatste nagerecht de durian niet te serveren? Een vrucht die symbolisch kan zijn voor wat we kunst noemen. De koningin van de tropische vruchten, die eigenlijk als geen andere vrucht is, niet als een vrucht smaakt, maar evenmin als iets anders. De durian die zo anders oogt dan hij in je mond voelt, die zo anders ruikt dan hij proeft, die een olifant kan doden, maar die de zoetste zachtste vrucht is die ze ooit in haar mond heeft gehad. De vrucht waarover duizenden legendes de ronde doen durft ze vanavond echter niet te serveren omdat ze bang is dat in elk geval de helft van de gasten kokhalzend van tafel zal lopen.

Het kan namelijk net zoals in de beeldende kunst of in de literatuur ook met voedsel zo zijn dat je eerst iets moet overwinnen. De geur staat tegen, of het voedsel ziet er anders uit dan je van eten gewend bent. Dan kun je je ogen noch je reukzin vertrouwen, en je moet misschien wel ettelijke malen opnieuw een hap nemen voordat je beseft dat je bijna iets had afgewezen wat het lekkerste blijkt te zijn wat je ooit hebt geproefd.

Marion Bloem

Marion Bloem, geboren te Arnhem in 1952, kind van Indische Nederlanders die in december 1950 in Nederland aankwamen, studeerde in 1977 te Utrecht af als klinisch psychologe. Vanwege haar eigen achtergrond voelde zij zich erg betrokken bij de situatie van kinderen van migranten in Nederland.

Het gemis aan jeugdliteratuur waar zij zichzelf als kind in kon herkennen motiveerde haar om, aanvankelijk pro deo, voor kinderen met een taalachterstand te gaan schrijven. Tijdens haar studie schreef zij verhalen voor Turkse en Marokkaanse kinderen die werden gebruikt in leesprogramma's voor de stad Rotterdam. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van de kinderen zocht zij de kinderen thuis op, sprak met de ouders, en verdiepte zich in hun levenssituatie. Als een resultaat van haar psychologie studie publiceerde zij in 1978 het non-fictie boek 'overgang'. Haar interesse ging uit naar rolpatronen, de daarmee samenhangende verwachtingen, en misverstanden tussen seksen, sociale groepen, en culturen. Deze onderwerpen keren in zowel haar films als boeken terug. Haar eerste film 'Feest' maakte zij in 1979. Haar eerste jeugdroman 'Waar schuil je als het regent' verscheen in 1978. Bekendheid verwierf zij vooral met haar romandebuut 'Geen gewoon Indisch meisje' en de documentaire 'Het land van mijn ouders'. Zij schreef negen boeken voor volwassenen, onder andere de romans 'Lange reizen korte liefdes 1987', 'Vaders van betekenis 1989', 'De leugen van de kaketoer 1993', en de bundel 'Muggen, mensen, olifanten 1995'. Voor de jeugd schreef zij vijf jeugdromans, waaronder 'Brieven van Souad' over het isolement van een Marokkaans meisje' en 'Kermis achter de kerk' dat het moeilijke onderwerp 'discriminatie' serieus en tegelijk met humor behandelt. Haar jeugdboek Matabia, een verhaal over een Indisch meisje dat opgroeit tussen twee culturen, werd bekroond met de Jenny Smelik IBBY prijs en kreeg een bijzondere vermelding bij de Blaue Brillenschlange van Bazel.

Opschudding veroorzaakte zij met haar onthullende documentaire 'Wij komen als vrienden' in 1984 over deserteurs tijdens de koloniale oorlog van Nederland tegen de Indonesische Republiek. Voor haar muziekfilm De Tovenarsleerling (1986) ontving zij enkele mentions en de VPRO KID Screen Award 1987. Voor haar gehele oeuvre ontving ze de E. du Perronprijs 1993. In 1987 trad zij voor het eerst naar buiten als beeldend kunstenaar en dat leidde tot de publikatie 'Schilderijen en gedichten 1992'. Haar gedichten zijn voornamelijk verschenen in bibliothele edities, vaak in samenwerking met Nederlandse kunstenaars.

In 1995 zal Rotterdam Festivals veel aandacht schenken aan de veranderende bevolkingssamenstelling van de stad, en de daardoor toenemende diversiteit van het cultuuraanbod. Daarom verschijnt nu 'De smaak van het onbekende' waarin Marion Bloem op zoek gaat naar kwaliteit, potentie en culturele diversiteit.

'De smaak van het onbekende' is geschreven in opdracht van stichting Rotterdam Festivals.

Deze editie wordt in een beperkte oplage verspreid.

Een handeseditie verschijnt in september 1995 bij uitgeverij de Arbeiderspers.

Stichting Rotterdam Festivals speelt, als stedelijke evenementenbureau, een centrale rol in het Rotterdamse evenementenbeleid en draagt zo bij aan de ontwikkeling van de stad.

Zij coördineert de Rotterdamse Zomerfestivals en organiseert het jaarlijkse Rotterdam Festival.